

EN EL CENTENARI DE LES FESTES DE LA IMMACULADA CONCEPCIÓ A OLOT (1904-2004)

PEP VILA

*Quin cel més blau aquesta nit!
Sembla que es vegi l'Infinit,
l'Infinit sense vels,
més enllà de la lluna i dels estels.*
(Joan Maragall)

*La ciutat mariòfila*¹

¹ Francesc BROQUETES, *Sermó de la Immaculada Concepció de Maria Santíssima...predicat als 8 de abril 1619, dia de la festa de la Anunciació...celebrant festa de la Concepció Immaculada los estudiants de la Congregació...* Barcelona, S. Mathevat, 1619. Maria Rosa BULTÓ BLAJOT, *Barcelona por la Purísima Concepción*, "Divulgación histórica de Barcelona", vol. 11, 1960, Instituto Municipal de Historia, 1960, pàgs. 160-164. Jaume COLLELL, *Homenatge a Maria Inmaculada. Corona Poètica en l'ahor de Pio IX...*, Vic, Estampa de Ramon Anglada, MDCCCLXXXIX (1879), 54 pàgs. DD. AA., *Església i societat a la Girona contemporània*, Girona, Quaderns del Cercle, 1993. M. Camil GEIS, "La Immaculada Concepció" dins *Pas i Repàs*. Prosa 1, Sabadell, 1981, pàg. 17 i ss. Enrique Claudio GIRBAL, *Del culto y fiesta de la Inmaculada Concepción en Gerona*, "Revista de Gerona", 1886, vol. 10, pàgs. 289 i ss., 327 i ss. i 353 i ss. Cecilio PADRÓ LLUSÀ, *Un monumento a la Purísima Concepción en Barcelona*. "Divulgación histórica de Barcelona", vol. 9, 1959, Instituto Municipal de Historia, 60-63. Albert ROSSICH, "Una obra dramática desconeguda sobre la Immaculada Concepció (segle XVII)" dins *Estudis de Filología Catalana*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, pàgs. 253-298. [Amb bibliografia concepcionista]. Josep SANABRE, *La festa de la Immaculada Concepció i les antigues corts catalanes*, "El Matí", núm. 1104, 8-12-1932. L. SERDÀ, *Vic y la Immaculada. El quinquagésimo aniversario de la definición del dogma*, "Ausa", 1 (1954), 293-295 [Festes a Vic l'any 1904].

CÉDULA para los que han vestido el Santo Escapulario azul-celeste de la Concepción de Maria, Olot, 1 full. Editorial Librería Olotense, 1869. Recull d'estampes i fullets dedicats a la celebració de l'aniversari del dogma de la Immaculada Concepció (1904). 5.245.01 – Biblioteca Municipal d'Olot.

El 8 de desembre de 1854² el papa Pius IX, davant de 54 cardenals, 42 arquebisbes i 98 bisbes vinguts d'arreu del món, va proclamar a la plaça de Sant Pere de Roma, a vessar de fidels, amics i simpatitzants, el dogma de la Immaculada Concepció literalment sense taca ni pecat, en la butlla *Ineffabilis Deus*. El tema del naixement i infància de Maria no queden gaire clars en els evangelis canònics. Com expliquen els manuals de teologia, el concepte d'Immaculada Concepció és conseqüència de la seva virginitat també com a Mare de Jesús. Aquesta idea no prendria força fins després de naixement de l'Infant. El dogma fou aviat defensat per franciscans i jesuïtes, més tard també per la monarquia espanyola. Entre els privilegis atorgats per les autoritats hi havia el de fer servir el color blau, en cintes, escapularis i altres emblemes, durant la seva festivitat. En 1856 el Ministeri de Gràcia i Justícia espanyol es va posar en contacte amb els prelats diocesans perquè animessin les autoritats civils i religioses a celebrar-ho amb el màxim esplendor. L'any 1904 Pius X va celebrar amb gran solemnitat el cinquantenari de la definició del dogma de la Immaculada Concepció. L'efemèride fou anunciada per l'encíclica *Ad illum diem*. Aquest gloriós aniversari es va commemorar arreu d'Espanya i del món catòlic amb diverses mostres de fervor religiós. La revista *Razón y Fe* (desembre de 1904) va publicar un número extraordinari on glossava aquesta proclama. Jacint Verdaguer, a *Idil·lis i Cants Místics* té un poema amb el títol de "Maria Immaculada". Joan Maragall il·luminava les nits d'hivern de molts lectors catalans amb el seu poema *La nit de la Puríssima*. Recordem que aquesta celebració es va suprimir durant la II República.

Amb motiu d'aquest cinquantenari del dogma s'organitzen a Olot, per cenyir-nos a un lloc concret, motiu de la nostra recerca, molts d'actes religiosos i festius de diversa consideració, alguns dels quals són molt interessants des del punt de vista de la festa i/o espectacle, lligat a una religió participativa viscuda al carrer. Les processons a la Immaculada, com a forma de relació amb la Verge Maria, també formen part de la cerimònia parateatral, una mostra del poder de les institucions locals que van saber integrar el poble en una grandiosa manifestació pública i solemne de devoció i de religiositat popular. A més de les autoritats religioses i de les forces vives de

² *Himno a María en su Immaculada Concepción* por L.N. de P., puesto en música por don Juan Carreras, Gerona, Imprenta de Paciano Torres, 1856.

la ciutat, les associacions de signe divers, no podien faltar en aquesta celebració els representants polítics de més relleu: governador civil, Sr. García Alix; l'alcalde d'Olot, senyor Escubós, els diputats provincials, el President de la Diputació, etc. Ultra les glosses i ressenyes que van dedicar a l'acte la totalitat premsa olotina del moment, d'aquesta festa cívico-religiosa en va sortir publicat el 1906 un llibre molt interessant per la gran quantitat de fotografies al·lusives a l'acte que conté, algunes de les quals tenen una gran força plàstica, són un document únic per a la història de l'expressió artística religiosa, el culte a les imatges i símbols cristians. El cas d'Olot és potser únic, perquè no és gaire corrent de trobar documentació fotogràfica de principi del segle XX, servida amb aquest detallisme, sobre aquest esdeveniment en el qual s'hi veu la participació activa del poble.

LA FESTA IMMACULISTA

La festa, en el camí d'Advent, vista a través d'aquest *Homenatge d'Olot a Maria Immaculada* (1906, Impremta de Joan Bonet, 166 pàgs.) és motiu d'anàlisi en aquestes pàgines. Aquest volum conté també una explicació doctrinal de tots els actes religiosos, detalls servits per l'organització, els discursos de rigor, poesies al·lusives a la Immaculada, una interpretació de les al·legories, símbols i tipus que van formar part de les dues processons, el document de Pius IX, de 2 de febrer de 1849, on exposa la definibilitat de la Concepció Immaculada, amb doble text llatí i català, una defensa del dogma: "victòria de Maria sobre totes les heretjies", la crònica de l'any jubilar, el discurs honorífic de Francisco Albó i Martí, llavors diputat a Corts a Madrid per aquest districte, etc.

Avui dia sabem que la religiositat del poble es manifesta en moltes formes, és expressió d'una necessitat sentida. L'origen de les processons com a realitat simbòlica arranca de l'espiritualitat del segle XIII. Un exemplar d'aquest llibre olotí, luxosament enquadernat, es va enviar al Sant Pare de Roma, el qual va donar l'encàrrec de felicitar el poble d'Olot, en la figura del seu rector, per aquest gran gest de fervor catòlic davant la cristianitat. El nom d'Olot quedava així col·locat en un lloc preeminent davant de tot el món catòlic. Aquest esdeveniment marià impulsà, de retop, l'edició d'altres llibres d'història local, entre els quals destaco:

- *Ramellet á Maria Inmaculada en son any jubilar: 1904- 1905*. Olot, "El Deber, semanario católico", 1905. [Es tracta d'una història dels santuaris marians olotins].

- Saderra i Mata, Joseph, *Ressenya històrica del santuari de Ntra. Senyora del Tura: distinguida an lo premi... en lo Certamen Literari d'Olot de 1904*, Olot, Impremta de Joan Bonet, 1905.

Fem avinent que el dogma de fe sobre la concepció de la Verge Maria, que no va contreure pecat original, que la seva ànima fou immaculada des del moment de la seva naixença, té una llarga història d'afirmacions, negacions, d'excessos doctrinals i de controvèrsies dintre del catolicisme sobre les quals ara no entrarem³. La proclamació de qualsevol dogma sempre és discutit. I si és en matèria de fe encara més. La seva revelació la trobem en el llibre de *Gènesi*, 3,15, en el moment que Déu s'adreça a la serp després del pecat original comès per Adam i Eva. En qualsevol llibre d'història de l'església o de mariologia es poden llegir els fets més essencials d'aquesta tradició que arrenca dels Sants Pares de l'Església. Entre nosaltres Ramon Llull fou qui va defensar amb més valor la fonamentació teològica d'aquest dogma. Recordem aquell passatge: "Del llit cast de l'aurora isqué lo meu amat en aquest món; qui en ella pensa màcula, en lo sol considera tenebres". La imatge de la Immaculada Concepció tal com la coneixem avui es va fixar al segle XV, a partir d'un text de l'Apocalipsi (12,1). La Catedral de Girona, sota l'advocació de Santa Maria, ja celebrava l'any 1330, per intercessió d'Arnau de Monrodó, canonge i prepòsit, la festa de la Concepció o Santificació de la Verge. Aquest any el bisbe Gastó de Moncada va instituir-la i dotar-la al primer temple de la ciutat. L'any 1619 es van fer arreu de Catalunya moltes processons en honor de la Immaculada, perquè els Jurats de moltes viles havien fet vots si deslliurava el país del terrible flagell. El 1904 el bisbe Tomàs Sivilla regalava a la Catedral de Girona una imatge de la Immaculada de plata. A Olot ja existia des del segle XVI, a l'església de Nostra Senyora del Tura, una congregació sota l'advocació de la Immaculada Concepció.

Encara a mitjan segle XX, quan un professor o mestre de doctrina havia d'explicar el dogma i el misteri concepcionista als més petits, en el moment en què Josep s'adona de la gravidesa de Maria, feia servir el símil versificat de la "vidriera" on passava el sol sense tocar-hi:

³ El tema de la Mare de Déu, concebuda sense pecat, immaculada fou ja tractat en la sessió cinquena del Concili de Trento (17-6-1546). Vegeu DD. AA., *Historia de la Iglesia en España*. Dirigida por Ricardo GARCÍA-VILLOSLADA, Madrid, BAC, 1980, pàg. 407.

“Vostra esposa en l’Esperit Sant
allí n’ha pres carn humana,
és com una vidriera,
passa el sol sense trencar-la.
Així ho ha fet, oh Josep!
la vostra Esposa sagrada”.

Llavors Josep s’agafava les coses d’una altra manera:

“Josep se’n torna a girar,
dret a casa se’n tornava”.

Molts encara recordem el testimoni d’alguns avisos que en entrar en una casa pronunciaven “Ave Maria Puríssima”, amb la resposta: “sens pecat fou concebuda”.

LA FESTA⁴

La festa religiosa de caire públic en les quals és freqüent el cerimonial de la processó, té un ampli ventall de possibilitats: canonitzacions, beatificacions, trasllat de relíquies, consagracions d’esglésies, entrada de bisbes o prelats, record als sants patrons, actes de fe amb motiu d’una calamitat, una guerra, etc. Aquesta celebració com a àmbit de poder, amb un ordre establert molt marcat, amb una litúrgia itinerant i un recorregut llarg, tenia encara a Olot, a principis del segle XX, reminiscències barroques, era una

⁴ Antoni ARIÑO, *Festes, rituals, creences*. Edicions Alfons el Magnànim. València, 1988.

W. CHRISTIAN, «De los santos a María: panorama de las devociones» dins Lison TOLOSANA, C. (editor), *Temas de antropología española*, Madrid, 1976. DD. A. A, *La festa a Catalunya. La festa com a vehicle de sociabilitat i d’expressió política*. Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1997. DD. AA., *La festa en el mundo hispánico*. Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, Cuenca, 2004. L. HOYOS SAINZ, *Manual de Folklore: la vida popular tradicional en España*, Madrid, 1985. J. PITT-RIVERS, *La identidad local a través de la fiesta*, “Revista de Occidente”, 1984, núms. 38-39, pàgs.17-35. M. ROIZ, «Fiesta, comunicación y significado» dins H. VELASCO, *Tiempo de fiesta: ensayos antropológicos sobre las fiestas en España*, Madrid, 1982. V. SCHULTZ (dir), *La fiesta. Una historia cultural desde la Antigüedad hasta nuestros días*, Alianza Editorial, Madrid, 1993. Joan-Ramon TRIADÓ, «La festa i les manifestacions efímeres a la Catalunya del segle XVIII. Proposta d’estudi i anàlisi» dins *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*, II, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1999. A. TROBAJO, *La fiesta cristiana*, Salamanca, 1992.

metàfora de la vida de la vida de la Verge. Arreu trobem traces d'arquitectura efímera, manifestacions plàstiques, escenografia, indumentària confeccionada expressament per a l'acte, possiblement també música i cants. S'hauria d'estudiar la dependència dels models utilitzats, la construcció de capelles i altars mòbils, les perspectives i els decorats que engalanaven alguns carrers. L'autor o autors del llibre ens recorden que Olot era en aquells moments "capital de l'art". En una vila on hi havia molts de tallers artesans dedicats a fer altars i imatges no hi podia mancar la sensibilitat de dotar la processó d'elements sagrats, símbols artísticament treballats. Com diu Joan-Ramon Triadó en l'article recollit a la bibliografia sobre la festa: "les gentades són un marc idoni per llançar consignes en defensa de les institucions", en aquest cas l'església. Calia acatar i sublimar el seu poder en manifestacions de caràcter popular.

LA PARTICULARITAT OLOTINA

En aquesta nota de lectura ens proposem descriure algunes d'aquestes celebracions que es van fer per alguns carrers d'Olot en la commemoració de la definició dogmàtica, organitzada per la congregació caputxina amb la col·laboració de moltes altres corporacions⁵ i entitats religioses de la ciutat i comarca⁶ que sustentaven la defensa del catolicisme i d'un regionalisme pairalista. Destaco la col·laboració d'una junta en la qual participaven les esglésies locals de: Sant Esteve, Caputxins, Nostra Senyora del Carme, Pares Escolapis, Immaculat Cor de Maria, Nostra Senyora del Tura, etc. Els actes ja van començar el mes de maig, en ocasió del mes de Maria. Les processons a Maria Immaculada de setembre i desembre, que representaven el poder de totes les seves glòries, la seva història des dels primers temps als actuals, era una metàfora de la societat olotina d'aquell temps, ja que legitimava una estructura social, uns comportaments col·lectius, la jerarquització dels seus integrants, unes devocions a les quals hi col·laborava tota la vila d'Olot. En aquesta avinentesa es van engalanar i empaliar els carrers, es feren fogates, es tiraren tirs, es decoraren els temples, es van construir petits altars en algunes places; nois i noies anaven

⁵ La llista de les entitats adherides a l'acte es pot llegir a la pàgina 93.

⁶ Entre les pàgines 84 i 85 d'aquest llibre hi ha una fotografia de la peregrinació de Puigpardines.

vestits d'època, com en un drama bíblic o passionístic. L'Orfeó Olotí, la banda d'un regiment local i diversos grups corals de la ciutat van interpretar diverses obres de música religiosa. Hi havia també el projecte, que a la fi no es va realitzar, de construir una gran carrossa de factura barroca que permetés passejar una gran figura de la Immaculada, la descripció de la qual figura a la pàgina 10 d'aquest volum.

Interessa però, avui i aquí, la posada en escena, el vestuari, l'*atrezzo*, les lluminàries (oli, llum elèctrica, fanalets de paper). Tot contribuïa a millorar l'espectacularitat de la representació, a crear un lligam més fort entre organitzadors i públic assistent.

La decoració de l'església dels Caputxins era molt treballada:

"S'aixecava majestuosa la imatge de la Immaculada d'entre una munió de ciris y flors, tenint à sos costats dos angels en actitud d'adoració que sostenían dos canelobres ab ciris, aquest conjunt ocupava'l centre d'un grandió dossier format ab teles blanques i blaves, y festonejat per una ampla cenefa platejada, de manera que tot ell, ab plechs y escayents artísticament disposats, cubria tot el fons del presbiteri pera servir d'altar major"[...]" No sols l'interior del temple estava de festa sino que la fatxada alegrava ja'l cor dels fidels; una gran munió de vasos de colors brillavan de nit en mitj de les arcades de boix que seguían a les del edifici, coronant aquest conjunt un grandió escut ab l'anagrama del Nom de Maria, y al bell cim de la fatxada onejava rumbosament la bandera pontificia que 'ovirava de tot el pla d'Olot. Tanta festa de tal manera alegrà a tot el vehinat, qu'en la diada del Sant Patriarca il·luminá tot el carrer ab fanals japonesos, distingintse la casa de la Sra. Viuda de D. J. Vayreda, quina fatxada estava il·luminada ab centenars de bombetes elèctriques de variats colors, mentres que escullides pessas tocades per 'una orquesta contractada al efecte completava l'entusiasme de moltíssims que havían convertit el carrer en un lloch de passeig"⁷. (pàg. 34).

Les vetllades i les pelegrinatges eren també a l'ordre del dia. En van sortir des de Banyoles, el Collell i d'altres indrets. Per la festa de Nostra Senyora del Roser n'hi hagué a Puigpardines, Ridaura, Begudà, Sant Joan les Fonts, Castellfollit i Montagut. La trobada final es a fer a Santa Pau, en

⁷ A la pàg. 83 i ss. es pot llegir la crònica de l'ornamentació dels barris i carrers."Entre fanals, atches, gas acetilé y llum elèctrica se calcula cremarían 30.000 llums" (pàg. 93).

el santuari de Nostra Senyora dels Arcs. L'onze de desembre més de 400 fidels van anar a peu i en carruatges des de l'església dels caputxins d'Olot fins als Arcs. El trajecte durava més de tres hores.

A Olot, a cada església i capella oberta, es feien diverses funcions especials, entre les quals destaquem les novenes, quinaris, tríduums, sermons, es penjaven rètols i divises a les esglésies que recordaven l'efemèride, etc. Sabem també de la presència a Olot de gran oradors com el reverend Pare Salvador Bertrán, que explicava els temes immaculistes des del punt de vista filosòfic i històric. A la pàgina 94 es pot llegir la rica decoració amb la qual es va arranjar l'ampla nau de l'església parroquial de Sant Esteve: domassos, banderes, cintes, medalles, quadres al·legòrics, làpides amb inscripcions, conjunts florals, etc. Tot recordava les festes barroques de llarga tradició a Catalunya durant els segles XVII i XVIII:

“Entre'ls centenars de llums que brillaven en l'altar major, els arbres, plantes i flors simbòliques de la Verge Maria, entre núbols y àngels apareixia plena de glòria la imatge de l'Immaculada, tenint a sos peus un querubí que li oferia un gran lli”.

En la processó solemne van desfilar diversos grups de figurants joves i adults, vestits d'època, que simbolitzaven diversos figurants de la història bíblica, relacionats amb la vida i miracles de la Verge, amb nois i noies, arrengrats de dos en dos, que portaven objectes i símbols vivents de les sagrades escriptures, etc. La idea de la Junta era la d'organitzar una processó que representés les glòries de Maria, des dels primers temps de la humanitat fins aquell moment. Mentre que les noies representaven totes les virtuts de Maria, els nois agrupats en una secció del Nou Testament escenificaven els personatges més notables que van contribuir a l'exaltació del misteri, papes inclosos. Com que l'any de la Immaculada era l'any de les dozelles, hom va reclutar noies treballadores, exalumnes dels col·legis, representants de l'Associació de les Filles de Maria, per a aquesta comesa. A la fi de la processó hi anava una carrossa, un carro de quatre rodes, que duia una imatge de la Immaculada amb la divisa llatina *Per Christum preservata*. En conjunt hi havia dues seccions, una que representava l'Antic Testament i una altra el Nou

Com que Olot venera la verge del Tura, la junta rectora va decidir convertir la processó en honor a la patrona, que es feia el mes de setembre,

en els preliminars d'una cavalcada al·legòrica a la qual estaven convocats tots els pobles de la Garrotxa. Anteriorment, el 12 de juny, ja s'havia fet l'anomenada processó dels pobres, en la qual desfilaven els desgraciats de la vila, "portant quiscun un ciri", resignats que "tenen ja segur el regne del cel". L'associació de Sant Antoni, aixoplugada en l'església de la Divina Pastora, tutelava aquest moviment de captaires i de gent desvalguda pels quals la societat olotina va recollir 330 pans de tres lliures i 62,85 pessetes en metàl·lic. La festa grossa es va celebrar el dia 8 de desembre. No sabem si el temps hi va acompanyar. Moltes cases particulars i esglésies van restar il·luminades tota la nit. El dia abans s'anunciava l'efemèride amb un toc general de campanes, càntics, focs d'artifici, globus areostàtics enlairats pels alumnes de diverses escoles. Es tractava per damunt de tot que l'ambientació dels carrers per on havia de passar la comitiva fos com més aconseguida millor.

És el concurs del poble com a espectador que fa doblement interessant aquesta festa. Aquest fenomen de masses que arrenca al Barroc encara es manifesta amb força a Olot, a principis del segle XX, en una vila molt tradicional, amb costums molt arrelats, que viu amb goig i participació aquest esclat marià. Per un dia s'interrompia la quotidianitat, l'ornamentació va canviar l'aspecte de molts carrers i placetes. Segons les cròniques de l'època, algunes aparegudes en el setmanari "El Deber"⁸, Olot es va convertir en un gran temple on tothom honorava la Verge Santíssima. En tots aquests tipus de celebracions col·lectives l'acte principal és la processó simbòlica. Des del segle XIII a Catalunya hi havia el precedent dels seguicis del Corpus i més tard la Setmana Santa. Podríem dir que amb la celebració de la Immaculada hi ha una continuació. L'espai urbà és el més adient per organitzar aquestes rutes processionals, reflex del poder polític i religiós del moment. Les places i carrers són llocs d'encontre per a proclames, exèquies, visites reials, pregàries d'acció de gràcies, rogacions contra la sequera, etc. El caràcter ludicoreligiós de la festa recolza en catifes, il·luminacions, domassos, decoracions efímeres a les façanes d'esglésies i convents. Des de l'època medieval el clergat és creador de paralitúrgies. Moltes de les celebracions més vistoses de què tenim coneixença són de procedència clerical. Tot llegint alguns volums de la història d'Olot publicada pel doctor Danés, ens adonem de la rica tradició olotina de fer

⁸ Vegeu "El Deber", núm. 401 de 3 de setembre de 1904.

celebracions al carrer amb motiu de les festes del Tura, amb la inauguració de les diverses reformes que va sofrir l'església de Sant Esteve. En l'expressió del culte a la Immaculada s'hi van afegir els sectors més conservadors de la societat olotina. Caldria doncs estudiar l'estructura interna d'aquest associacionisme religiós, l'horitzó parroquial, revisar les consuetes de les parròquies d'Olot i zona d'influència. No tinc notícies de picabaralles entre els sectors obrers, més anticlericals, i el catolicisme ultramuntà. El llibre no diu res del cost econòmic de la celebració (ornamentacions, confeccions de vestits, enramades...), del finançament d'aquests actes marians.

En aquest llibre commemoratiu, tantes vegades esmentat, figuren a la pàgina 16 els noms, cognoms i càrrecs de la Junta rectora. Des de finals del segle XIX existia a Olot una congregació de la Immaculada Verge Maria, agregada a la Prima Primaria de Roma, que s'establí a l'església de Nostra Senyora dels Dolors, que no sabem si va participar en l'organització. Destaquem la personalitat de mossèn Esteve Ferrer Casadevall, rector-arxiprest d'Olot, exvicari general de Vic, que actuava com a president de la junta, auxiliat per fra Lluís de Vilafranca, guardià del convent dels Caputxins d'Olot, que fou l'ànima de l'organització. A molts llocs de Catalunya aquesta congregació mantenia el patronat concepcioníctic. També s'hi van lliurar de cor i ànima les principals associacions catòliques d'Olot, els superiors de diversos ordes religiosos que tenien convent a la ciutat, els rectors de les esglésies, etc. El bisbe diocesà va donar l'aprovació a l'acte. Per unes jornades, religió oficial i religió popular es donaven les mans en aquesta exaltació del culte a Maria. A la processó de setembre, en honor a la Mare de Déu del Tura, hi assistiren més d'un centenar de religiosos, entre frares i capellans. En la de desembre es repetí la funció, encara que es va augmentar la participació de tothom amb personatges del Nou Testament que s'havien ocupat de la Verge en el seu puríssim misteri.

Més complicat és saber qui, en aquest espai de religiositat lúdica i estètica, va dissenyar els decorats, qui va vestir tot aquell petit exèrcit de nois i noies amb tantes vestimentes inspirades en personatges bíblics. En una vila que tenia una acreditada indústria de sants i d'objectes religiosos no era estrany de trobar-hi gent preparada, capaç de tallar i cosir riques indumentàries i ornamentacions artístiques que donessin relleu a aquesta commemoració eminentment plàstica de gran complexitat simbòlica. Encara

que cenyit a un àmbit local concret, la decoració, la posada en escena de tot aquest art efímer, que pretén crear un conjunt harmònic, mereix un comentari. Sort en tenim de les fotografies d'Esteve Morer⁹, que va saber captar l'atmosfera de la festa en aquella diada que ofereix una imatge calidoscòpica del món del teatre. Segons el llibre el fotògraf Morer tenia a la venda una gran col·lecció de vistes estereoscòpiques sobre aquesta jornada. El volum fou auspiciat per un particular, que es manté en l'anonimat, i que signa el pròleg del llibre com "un devot de Maria".

Com que hi havia el perill que molts olotins no acabessin d'entendre qui eren els figurants, la significació de les al·legories i símbols que noies i noies portaven a la processó, la junta va creure convenient editar un programa de mà per fer més entenedora la desfilada, la solemnitat de la funció.¹⁰ Es tracta de la *Breu explicació de las alegorías de la Verge Santísima en la lley antiga y defensors del Misteri de l'Immaculada en la lley nova, enumerats segons l'ordre que anirán á la Solemne Professó del SS. Rosari ab motiu del any jubilar de la definició dogmática de sa Immaculada Concepció*. Olot, octubre de 1904 (Tipografia N. Planadevall, Olot, 1904, 12 pàgs.). M'he basat en aquest programa per comentar el contingut de les fotografies més significatives del llibre amb les quals il·lustro aquest treball.

L'ordre de la processó de Nostra Senyora del Tura era el que segueix. D'entrada desfilava la imatge de Nostra Senyora col·locada en un tabernacle. Després venia el clergat i autoritats d'Olot i comarca. Un grup de noies representaven els símbols i tipus relacionats a continuació:

Símbols: 1. Arca de Noé, Colom, Arch de Sant Martí.- 2. Arca de l'Aliansa, Vara de Aarón.-3. Taules de la Lley, Urna d'or.-4. Taula de la proposició, Candelabro.-5. Lliri entre espines, Rosa de Jericó.-6. Trono del

⁹ Sabem, per una nota a la pàgina 5, que aquest fotògraf venia també una col·lecció d'imatges per vistes estereoscòpiques.

¹⁰A Puente Genil (Còrdova) els penitents que escorten els passos d'una processó de Setmana Santa representen personatges de l'Antic, del Nou Testament i símbols religiosos. Porten la cara tapada amb els anomenats "rostrillos", una careta de cartró pedra. A les mans porten els atributs que els són propis. Així Moisès porta les taules de la llei, el rei Nabucodonosor un pergami, etc. En total desfilen uns 425 personatges, entre els quals n'hi ha, perquè cada any es registra una lleu variació, uns 102 de l'Antic Testament, 107 del Nou i 39 símbols de la Religió. (DD.AA., *Certamen de fotografía sobre cultura popular 2001*, Museo Nacional de Antropología, Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, Madrid, 2002, pàg. 74).

Senyor. Llit de Salomó.-7. Torre de David, Ciutat de Deu.- 8. Hermosa com la lluna, Escullida com el sol.- 9. Cedro del Líbano, Palmera de Cades, Xiprés de Sió.- 10. Jardí Cercat, Font sellada.- 11. La Esposa del Cantar dels Cantars, Filles de Jerusalem.

Tipos: 12. Eva, Angel del Paradís.-13. Rebeca ab l'ánfora, Raquel ab el báculo.- 14. Maria, germana de Moisés, Amigues de Maria ab sos instruments.- 15. Débora ab l'espasa, Jael ab clau i massa.- 16. Judith ab la daga, Esclava ab el cap d'Holofernes dins del sanch.-17. Ruth ab les espigues, Noemí.-18. Abigail¹¹ ab les cinch doncellez, Abigail ja princesa, 5 donzelles.-19. Abisaig Sunamitis, 2 esclaves.-20. Ester, 2 esclaves.- 21. Betsabé, una esclava.- 22. Penó de les noyes pobres portat per les que representan virtuts de Maria: Fe, Esperanza, Caritat, Humilitat, Castedat.

Després d'aquests grups de tipus i símbols desfilava el governador civil, que portava el penó. A continuació anaven diversos representants de diversos estaments culturals, artístics, de comerciants, d'obers, de professions lliberals, representants dels ordes religiosos que tenien casa a la ciutat: Caputxins, Carmelites, Escolapis, reverent comunitat de sacerdots de la parròquia. Totes les formes de poder local estaven representades en aquell seguici. Pel que fa a les altres autoritats desfilaven el molt il·lustre Vicari general i canonge Doctoral de Tarragona, una representació de l'Ajuntament d'Olot. Tancaven la comitiva el cos de "gastadors" de l'exèrcit. En total es van comptar 25 penons. El nombre de clergues i de religiosos presents ultrapassava els cent. Els carrers ornamentats i il·luminats eren els del Roser, Medes, Mirador, Sant Ferriol, Sant Pere Màrtir, Dolors, carrer Nou, Passeig del Firal, carrer i plaça dels Capellans, plaça de Sant Esteve, carrer de Sant Rafel, carrer d'Isabel II, Sant Pau i Barcelona, carrers de Lorenzana, Fluvià, Fontanella, Hospici, carrer de Sant Esteve i afluents, plaça d'Alfonso XII, plaça i carrers de Sant Francisco, Estires i Esgleier, plaça del Camp d'en Mas, carrers de la Verge del Portal i Sant Bernat; carrer Major, Alt del Tura i altres travessies, Clavaguera i Bellayre, carrer de Clivillers, carrer Vell de Sant Antoni, carrers del Carme, Girona, Proa, Santa Magdalena i Valls-Vells, plaça del Palau i carrer de Sant Miquel, carrers de Sant Cristòfol, Pardal i Font de la Salut.

¹¹ Abigail, Judit, Ester i altres prefiguren les virtuts de Maria. Vegeu el llibre de S. Sebastián, *Contrarreforma y barroco*, Madrid, Alianza, 1985, pàg. 226.

Després de l'èxit de la processó del Tura amb la desfilada de tipus i símbols de Maria, el dia 8 de desembre es va repetir l'exhibició amb la presència de personatges del Nou Testament. Aquesta era la processó del Santíssim Rosari i el Jubileu de la Immaculada. En aquesta ocasió són nois, defensors, en diversos moments de la història, del dogma de la Immaculada Concepció fins l'actualitat. Hi desfilen Sant Elies, fundador de l'Ordre Carmelitana, Sant Andreu i Sant Jaume, dos dels apòstols que més es van distingir en la promulgació i culte del misteri, etc.

Símbols de la segona secció: 1. Sant Elías.- 2. Sant Andreu y Sant Jaume.-3. Sant Hipòlit i Sant Gregori Taumaturch.- 4. Flavius Dexter y Sant Jeroni.- 5. Joan Silvano, carmelita; Sant Cirulu, carmelita.-6. Sant Sabbas, abat; Sant Ildefons, arquebisbe; Sant Joan Damasquí.-7. Sant Joseph, arquebisbe de Tesalònica; Sant Fulbert, bisbe de Chartes.-8. Sant Brubo, fundador dels Cartoixos; Sant Bernat, del Cister, abat y doctor.-9. Sant Francesc d'Assís, fundador de l'ordre seràfica.-10. Sant Domingo, fundador; Sant Antoni de Padua.-11. Sant Tomás de Aquino, y Sant Bonaventura, doctors.-12. Beat Ramon Llull ; Joan Duns Escot.-13. Joan Bacon y Sant Pete Tomàs, carmelites.-14. D. Joan I, Rey d'Aragó, Fra Francesc de Nanió.-15. Cardenal Pacheco.-16. Felip III i Felip IV, Reys d'Espanya.-17. Alexandre VII.-18. Carles III, Rey d'Espanya.-19. Pius IX, Papa.-20. Els tres generals francescans.- 21. Lleó XIII, Papa.- 22.- Pius X, Papa regnant.

Els símbols i al·legories que prenen part en la processó apareixen justificats en el llibre. Cada personatge apareix explicat i documentat a partir de cites bíbliques, fragments de doctrina extrets dels textos dels Sants Pares, versicles dels evangelis, llibres de teologia, etc.

LA INDUMENTÀRIA¹²

Des del punt de vista escenogràfic són del tot interessants els vestits i decorats per a l'ocasió, molt allunyats de la vestimenta quotidiana. En tractar-se d'una representació de caire eclesial els figurants, almenys un per cada segle d'història, es distingeixen pel seu hàbit. La indumentària escènica, els adornaments litúrgics, les caracteritzacions de personatges

¹² M. MOUSNIER / J. POUMARÈDE, eds. , *La coutume au village dans l'Europe médiévale et moderne*. Actes des XXes journées internationales d'histoire de l'abbaye de Flaran, septembre 1998. DD. AA., *La fiesta en el mundo hispánico*. Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, Cuenca, 2004

bíblics, d'homes i dones d'església, són ben aconseguides. Els responsables buscaven una identificació fidel a ulls dels espectadors ja que la Verge era glòria de Jerusalem, alegria d'Israel i honor del nostre poble. D'aquí la barreja de vestits i decorats, la majoria amb un toc orientalista, que havien de ser reconeixibles pel poble ras. La gent del carrer, arrencada a banda i banda de carrers i places, que veien la desfilada de nois i noies de les escoles locals, s'ajudaven dels programes de mà que es repartien per a l'ocasió, per entendre l'ordre i composició del seguici. Podríem parlar d'una posada en escena historicista que intenta seguir els llibres sagrats. Des de la invenció del teatre sabem que el vestuari és inherent a la representació que el sustenta. El més interessant era trobar un punt de versemblança amb els referents esmentats amb tot l'esplendor i la magnificència possible. Tot Israel acompanyava l'Arca de l'Aliança. L'univers de referència era el mateix que es podia veure en una representació de pastorets o de passions, molt escenificades des de final del segle XIX, en molts teatres de poble i centres culturals. Així el públic del carrer, amb més o menys complicacions, podia situar perfectament cada personatge que portava una identificació precisa. Tot fos per aconseguir aquella il·lusió dramàtica, una caracterització efectiva, encara que fos una representació muda, sense diàlegs. La banda de música del Regiment d'Alba de Tormes va tocar algunes peces durant la processó de desembre. Per raons d'espai no podem comentar les fotografies, algunes de les quals porten un peu escrit en llatí al·lusionari a un fragment de les sagrades escriptures o doctrina dels Sants Pares d'on prové el passatge i símbol escollit, ni la pròdiga exhibició de decorats, penons, banderes, garlandes, domassos, emblemes i inscripcions diverses a les cases particulars, la construcció de jardins artificials en algunes places, etc. Al carrer de Clivillers es va construir amb branques i fulles una cova escènica, que entre garlandes, amagava un altaret amb la imatge de la Immaculada. Malauradament les fotografies en blanc i negre¹³ no per-

¹³ Els retrats dels nois i noies vestits per a l'ocasió, un quadre escènic estàtic, es va fer als tallers d' "El Arte Cristiano", d'Olot (pàg. 153). En una nota a la pàgina 51 del llibre llegim: "Es verdadera llástima que no puga presentarse aquí una reproducció dels retrats de tots els personatges que prengueren part en aquesta processó ab els mateixos colors dels vestits que portaven, llavors s'hauria pogut apreciar més la propietat dels trajos que se exigí fossen del tot conformes ab l'indumentaria de l'epoca en que vivían els personatjes que representaven y a la dignitat de quiscun d'ells, lo que costà moltíssim treball".

meten distingir si alguns dels vestits representaven algun color simbòlic. Tampoc no s'aprecia als retrats si alguns personatges duïen cosselets per subjectar les ales i altres atributs. La caracterització d'alguns participants en aquesta processó olotina, amb rics vestuaris i ornaments, molt pensats, ens transporta a un teatre ritual de tipus litúrgic. La vestimenta sagrada, si voleu anacrònica, en molts de punts, no oblida tot tipus d'abillament: túniques, àmit, capes, mantells, cintes, calçats especials, etc., segons la dignitat dels participants. També es fan presents les aurèoles, diademes, ornaments, complements, cobertores de cap, etc. Nois i noies duen vestimentes llargues ornamentades, dalmàtiques, hàbits de frares. La majoria van calçats amb sandàlies, encara que sant Francesc (fig. 9) es retratat amb els peus nus. Alguns d'aquests personatges, inclosos els que representaven la defensa dels dogmes, duen símbols al·lusius, extrets de les sagrades escriptures: un ramet d'olivera, les taules de la llei, una urna d'or, canelobres, etc. La majoria dels símbols de l'apostolat (claus, espases, etc.) tenen un valor visual remarcable. Joan Duns Escot (fig. 12) porta un penó amb una inscripció llatina i una imatge petita de la Verge a l'altra mà), etc. La nena que representa Eva (fig. 12) duu una llarga perruca, una faldilleta prisada que representa les fulles d'un arbre del paradís. Subjecta una poma a la mà. Darrere d'alguns dels personatges que es mostren aïllats per a la fotografia d'estudi hi ha muntat un petit decorat que es perd en la llunyania. Molts figurants van abillats de cap a peus amb teles pesants per tal donar donar solemnitat a l'acte. La roba sempre és pudorosa. Les noies que portaven símbols gairebé totes anaven vestides de verge.

PUNT FINAL

En aquesta nota de lectura, redactada amb motiu del centenari de l'homenatge que, en 1904, una festivitat eminentment ritual, la ciutat d'Olot va dedicar a la figura de la Immaculada, en el primer cinquantenari de la seva definició dogmàtica, en la qual hi incloem la reproducció fotogràfica, tirada per Esteve Morer, d'una tria de les decoracions del carrers, dels quadres i les històries veterotestamentàries representades al viu, que ens han semblat més ben aconseguides, volíem recollir la memòria i també la història gràfica, poc coneguda, d'un esdeveniment de cultura tradicional, que formava part d'un sistema de pràctiques ordenades, monopolitzada per l'església catòlica. Aquesta diada celebrada per tota

una col·lectivitat, que a principis del segle XX era eminentment agrària, en un temps sense inquietud per la productivitat i les presses, ha quedat engolida, com moltes d'altres, per la nostra civilització laica i homogeneïtzadora, per la lògica implacable d'uns temps massa unificats, amb grans transformacions socials que deixen al marge de la història pràctiques socials i religioses, creences, celebracions, que eren bàsiques per a una majoria de la població fins a dates molt recents, els anys cinquanta o seixanta del segle XX.

Verdader retrato

de la propia Imatge de Nostra Senyora del Tura,
talment com anà a la professó en el dia de sa propia
festa de l' any jubilar de la Immaculada.

Nostra Senyora del Tura.

Grup de símbols de Maria.

Grup de tipos de Maria.

Hermosa com la lluna;

Pulchra ut luna. (Cant. VI-9).

Escullida com el sol.

Electa ut sol. (Cant. VI-9).

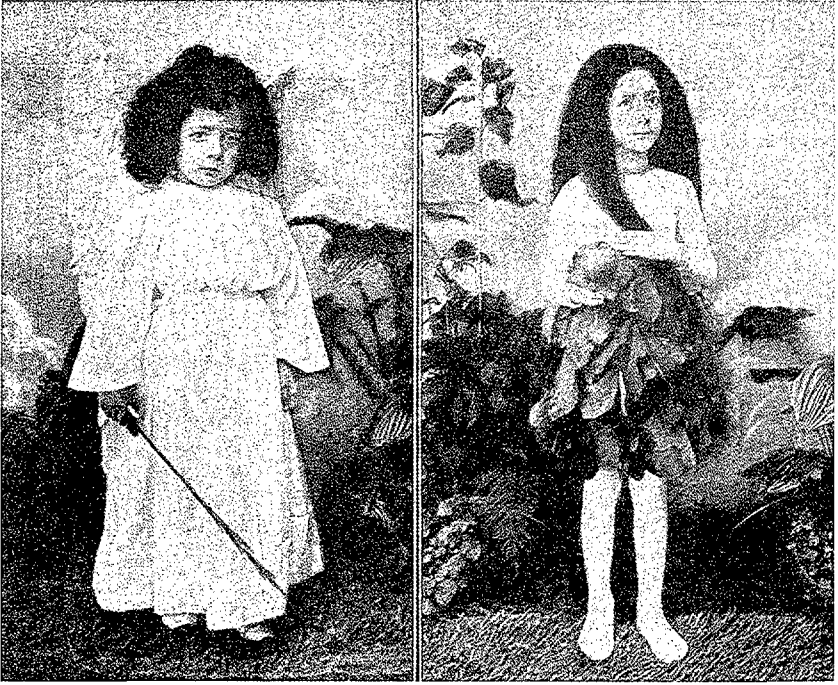

Jardí tancat. Font sagellada.
Hortus conclusus, fons signatus (Cant. IV-12).

La Esposa del Càntich dels Càntichs.

O pulcherrima inter mulieres, egredere, et abi post vestigia gregum... (Cant. 1-7).

L'Àngel del Paradís. Eva.

Et vocavit Adam nomen uxoris suae, Heva: eo quod mater esset cunctorum viventium (Genes III-20) - et collocavit (Deus) ante paradisum voluptatis Cherubin, et flammam gladium. (Genes III-24).

Rebeca.

Raquel.

Rebecca... puella decora nimis, virgoque pulcherrima, et incognita viro: descenderat autem ad fontem, et impleverat hydriam. (Genes XXIV-16). - Rachel veniebat cum ovibus patris sui. (Gen. XXIX-9). - Rachel decora facie, et venusto aspectu (v. 17).

Maria, germana de Moisès i Aaron ab el coro de dones d'Israel.

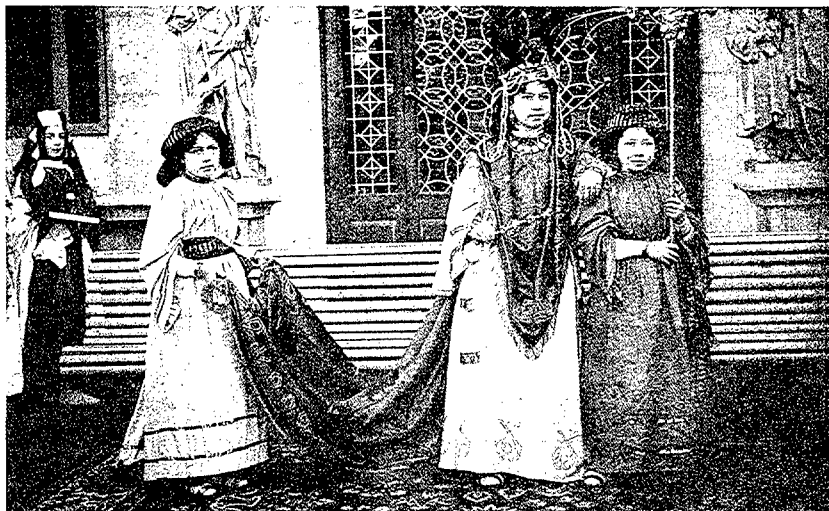
Sumpsit ergo Maria prophetissa, soror Aaron, tympanum in manu sua: egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis et choris, quibus præcinebat, dicens: Cantemus Domino. (Exod. c. XV-20, 21).

Judith ab la esclava.

Et post pusillum exivit, et tradidit caput Holofernus ancillæ suæ et jussit ut mitteret illud in peram suam. (Judith XIII-11).

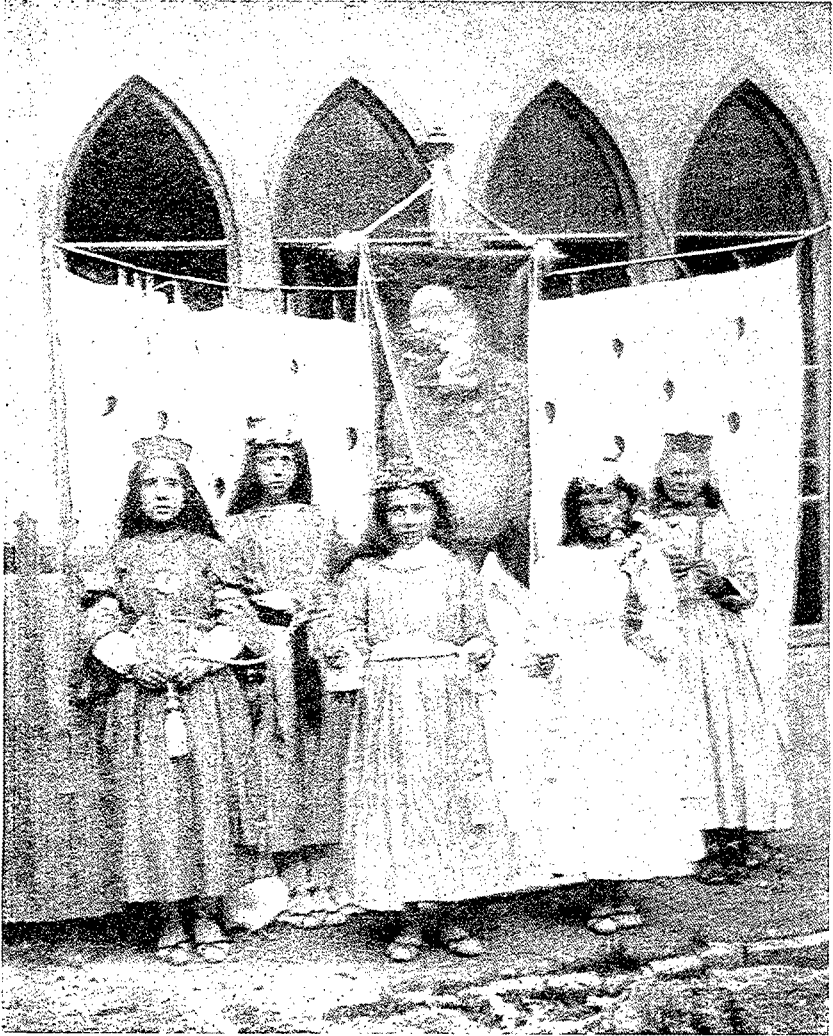
Ester ab les esclaves.

Cumque regio fulgerit habitu... assumpsit duas famulas, et super unam quidem innitebatur... altera autem famularum sequebatur dominam, defluentia in humum, indumenta sustentans... Ingressa igitur cuncta per ordinem ostia, stetit contra regem... Quid habes Esther?... Non morieris: non enim pro te sed pro omnibus haec lex constituta est. (Esther XV-5-13).

Betsabé.

Venit ergo Bethsabée ad regem Salomonem, ut surrexit rex in occursum ejus, adoravitque eam, et sedit super thronum suum: positusque est thronus matri regis, quae sedit ad dexteram ejus... Et dixit ei rex: Pete, mater mea, neque enim fas est ut avertam faciem tuam (III Reg. II-19, 20).

Les virtuts de Maria.

1. *Esperansa*; 2. *Caritat*; 3. *Pobresa*; 4. *Puresa*; 5. *Fé*.

St. Elías.

Flavius Dexter; St. Jeroni.

St. Francesch de Assís, Fundador.

St. Bonaventura y St. Tomás de Aquino, Doctors.

V. Joan Duns Escot.

Ex excellentia Filii sui, in quantum redemptor, reconciliator et mediator, Maria non contraxit peccatum originale. Perfectissimus enim mediator debuit habere perfectissimum actum mediandi respectu alicujus personæ pro qua mediat. (Scot. 1. III d. III q. 1n. 4).

Carrer de Lorenzana.

Carrer de Sant Esteve.

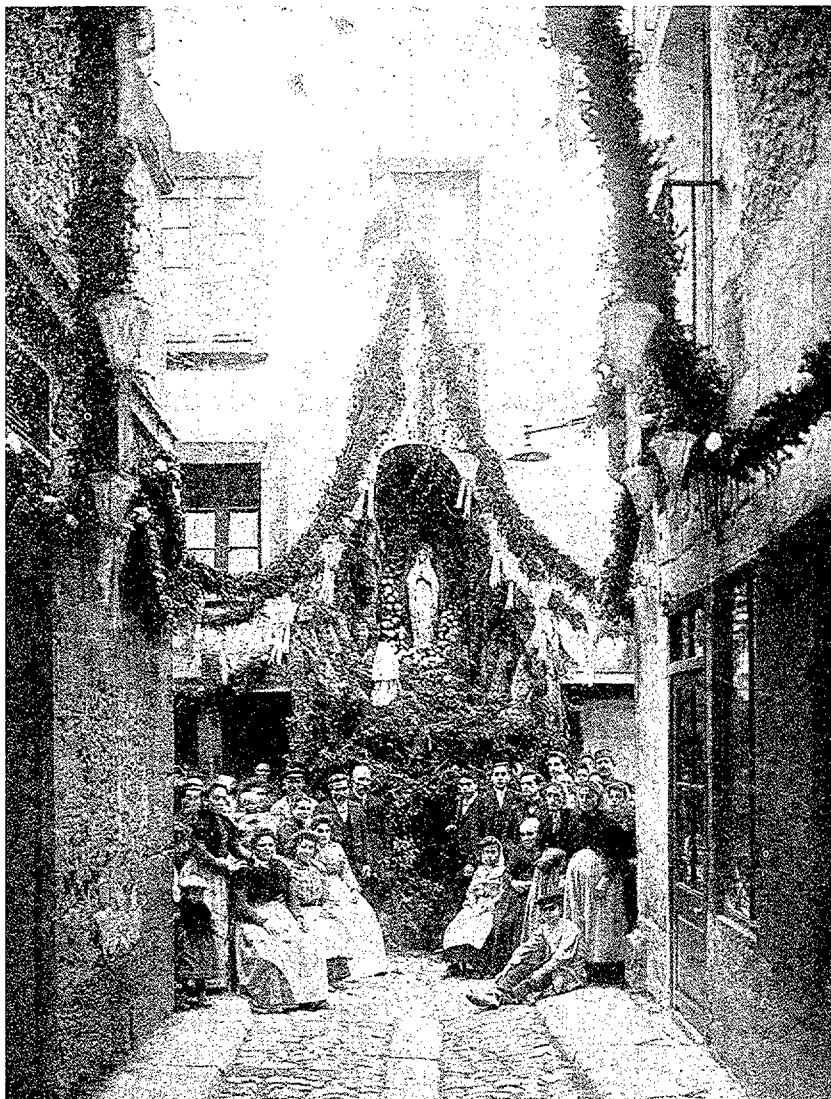

Carrer de la Clavaguera.

Carrer de Bellayre.

Gruta del carrer de Clivillers.

2. B. Llull; P. Fr. Nanius; V. Escot; St. Francesch; St. Antoni; Orde Seràfica; St. Elías; St. Sabbas.

1. St. Bernat; St. Joseph, Arq.; St. Cirilo P.; St. Fulbert B.; St. Bonaventura; V. Joan Bacón; General dels Menors; General dels Conventuals; General dels Caputxins.

1. St. Jaume. 2. St. Andreu. 3. St. Pere Tomàs. 4. Cardenal Pacheco. 5. Felip IV. 6. Joan II. 7. Felip III. 8. Carles III. 9. Patje ab l'estandart de la R.O. de Caballers de la I.C.

1. Pius X. 2. Pius IX. 3.
Alexandre VII. 4. Lleó XIII.

✻ RAMELLET ✻

À MARIA IMMACULADA

EN SON ANY JUBILAR

✻ 1904 - 1905 ✻

Corula 2996'28

Portada del fullet *Breu explicació de les alegories de la Verge Santíssima* (Olot, desembre de 1904).

Jeroglífic de l'època setcentista sobre el misteri de la Puríssima Concepció de Maria, que reproduïx Joan Amades, sense resoldre'l, al seu *Costumari Català* (volum cinquè, pàg. 868). Nosaltres en fem una interpretació provisional perquè no hem sabut acabar d'encaixar totes les peces del trencaclosques: " Todo el orbe/la esfera enseñoa a ángeles y reyes que sois, sin disputa/ sin dudar, immaculada flor sin pecado [el drac] original". [Tenim molts dubtes sobre la representació de la figura del pitxer amb un ram de flors que com una maça s'obre damunt el medalló de la Verge]. Els lectors interessats en el tema poden enviar els seus suggeriments a Pep Vila, *Institut d'Estudis Gironins*, apartat de correus 501 de Girona.

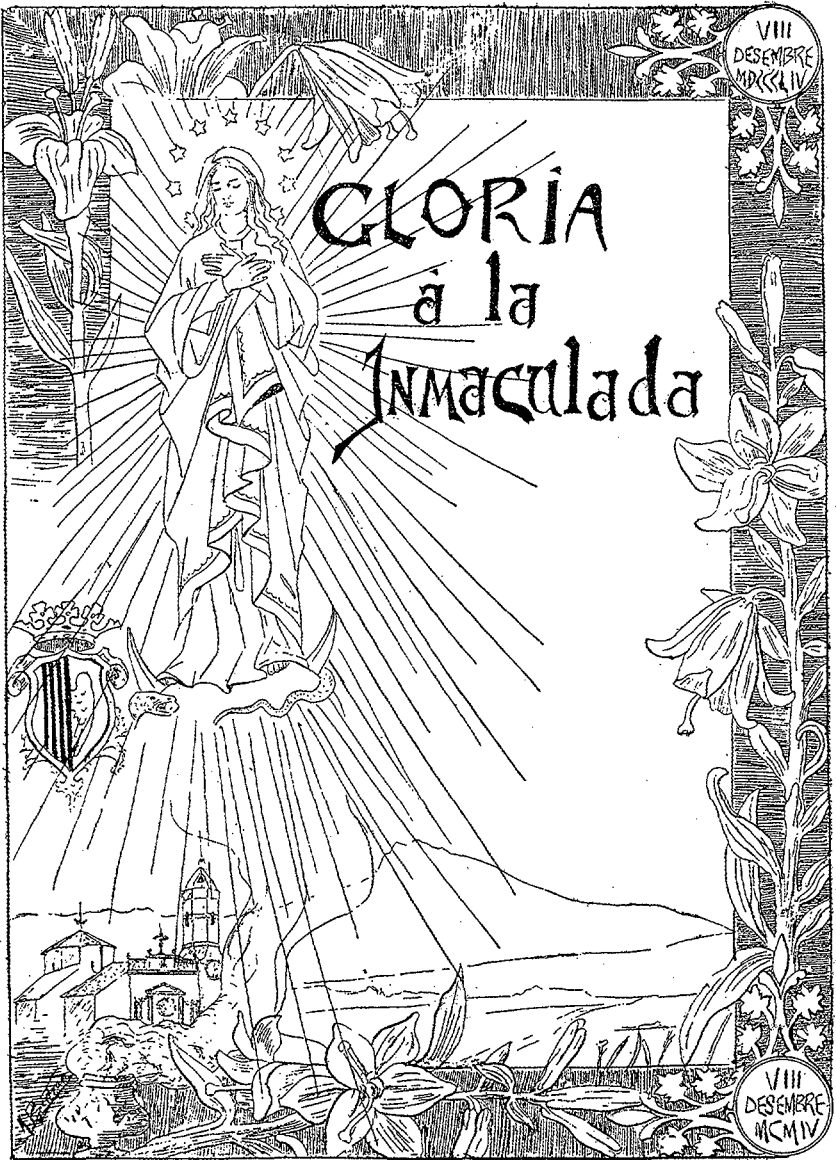

Imatge de la Immaculada, de plata, regalada a la Catedral de Girona per Tomàs Sivilla, bisbe de Girona, en 1904.

Estatut de bisbe Gastó de Montcada pel qual s'institueix a Girona la festa de la Immaculada (1330).

Il·lustració de la Glòria a la Immaculada (Olot, desembre de 1904)